

NEXUS INSTITUUT - VERSLAG 2022

Nobelprijswinnaar Sir Angus Deaton tijdens de Q&A van zijn Nexus-lezing

2022

Een overzicht van de Nexus-activiteiten

Een omschrijving van de activiteiten die Stichting Nexus Instituut heeft ontplooid in 2022

Nexus Instituut - verslag 2022

EEN OVERZICHT VAN DE NEXUS-ACTIVITEITEN

Inleiding

Het jaar 2022 luidde het einde in van een lange periode van coronamaatregelen. Er leek weer lucht in de samenleving te komen, totdat Poetin op 24 februari Oekraïne binnenviel: oorlog in Europa. De roerige toestand van en ontwikkelingen op het wereldtoneel vonden hun weerslag in de onderwerpen, auteurs en activiteiten van het afgelopen Nexus-jaar.

Het Nexus Instituut publiceerde drie edities van het tijdschrift Nexus, waarvan de eerste, *Nexus* 89, gebaseerd werd op de Nexus-conferentie 2021, 'The Revolution of Hope'. *Nexus* 90 stond in het teken van 'de gratie van de ouderdom', en *Nexus* 91, 'Een nieuw begin', bevatte zowel het hoopvolle optimisme van na de pandemie, als de realiteit van oorlog en crisis die kort daarop volgde. In de *Cultura Animi*-reeks verscheen het vijfde deel, *The Grace of Age*, met vier van de mooiste Nexus-essays in het Engels.

De oorlog in Oekraïne was ook aanleiding voor de wijziging van het thema van de Nexus-conferentie. Zou de conferentie eigenlijk gewijd worden aan 'The Quest for Vision in an Era of Confusion, Corruption and Stupidity'; dat werd met het uitbreken van de oorlog en de vertwijfeling van het Europese continent toch ongepast gevonden. Eind februari werd daarom het programma in allerijl aangepast naar 'The War and the Future'. In de Nationale Opera & Ballet werd uitgebreid gereflecteerd op de grote vragen en crises van dit moment, maar ook vooruitgekeken en gezocht naar oplossingen.

Een soortgelijke ambitie had Angus Deaton in zijn Nexus-lezing, die na twee jaar zonder lezing voor het eerst plaatsvond in de aula van de Erasmus Universiteit in Rotterdam. De lezing 'What's the Matter With Capitalism?' besloot het Nexus-jaar 2022.

'Ademloos luisterde het duizendkoppige publiek tijdens de afgelopen Nexus-conferentie naar de wijze mannen en vrouwen, die naar Amsterdam waren gekomen om over de oorlog in Oekraïne te discussiëren.'

- *Column, NRC, 24 november 2022, Michel Krielaars*

Nexus-conferentie ‘The War and the Future’

Voor de Nexus-conferentie 2022, ‘The War and the Future’ – naar een lezing van Thomas Mann uit 1943 – kwam op 19 november een vijftiental diverse sprekers van over de hele wereld bijeen in Amsterdam voor wat inmiddels bekend staat als een ‘intellectuele opera’. De conferentie kon wederom op locatie in de Nationale Opera & Ballet plaatsvinden en tegelijkertijd was er voor Nexus-leden de mogelijkheid de gesprekken te volgen via een livestream. Er namen meer dan 1000 mensen deel aan deze Nexus-conferentie.

Aan de ronde tafel van Nexus bediscussieerden de sprekers de huidige politiek-maatschappelijke stand van zaken in Europa en de wereld, en onderzochten ze de vragen hoe het zover heeft kunnen komen en of we ons een toekomst kunnen voorstellen zonder oorlog of internationaal conflict. De kritiek die sommige controversiële sprekers vooraf te verduren kregen ten spijt, werd de conferentie een open debat en een spannende ideeënstrijd, in de geest van Thomas Manns De Toverberg en John Stuart Mills pleidooi voor de waarde van tegenspraak.

Tijdens het eerste rondetafelgesprek bediscussieerden viersterrenadmiraal Willim Fallon, topdiplomaat Jean-Marie Guéhenno, voormalig CIA-agent Mary Beth Long, EU-politicus Radek Sikorski, filosoof en Oppenheimer-biograaf Ray Monk, prijswinnend literator László Krasznahorkai en de geopolitieke denkers Bruno Maçães en Kishore Mahbubani de achtergrond van de oorlog in Oekraïne, het karakter en de motieven van autoritaire leiders, de dreiging van een kernoorlog, de aard van de mens, politiek leiderschap en de verhouding tussen het Westen en de rest van de wereld. Zo boden Guéhenno, Long en Sikorski vanuit hun persoonlijke ontmoetingen met de Russische president een blik in diens hoofd en gaven ze hun perspectief op de juiste politieke omgang met Poetin. Mahbubani betoogde dat deze ‘Europese problematiek’ slechts twaalf procent van de wereldbevolking betrof en het Westen meer zou moeten kijken naar China en India. Hierover ontstond een levendige discussie waarin zowel het belang van universele waarden als van internationale openheid en respect voor andere culturen werd benadrukt.

Het tweede rondetafelgesprek, ‘A Future Without War?’, opende aangrijpend met een felle discussie tussen de Italiaanse pacifist Donatella Di Cesare – tegenstander van wapenlevering aan Oekraïne – en de Oekraïense Oksana Forostyna. Forostyna kon op de steun rekenen van het grootste deel van haar tafelgenoten – meest nadrukkelijk van de Amerikaanse publiek intellectueel Leon Wieseltier. Lea Ypi toonde zich een tegenstem met een pleidooi voor pluralisme en alternatieve perspectieven. Hierop volgde een geanimeerd gesprek over de positie en toestand van de westerse democratie tussen Ypi, Wieseltier, Princeton-hoogleraar

Amerikaanse geschiedenis Sean Wilentz, schrijver en docent Zena Hitz en de Franse intellectueel Nicolas Baverez. Het gesprek eindigde met scherpe kritiek op het hedendaagse onderwijs, de academische wereld, de ‘woke’-cultuur en vrijheid.

Nexus-lezing door Sir Angus Deaton ‘What’s the Matter with Capitalism?’

Op zaterdagmiddag 17 december tussen 15.00 en 17.00 uur gaf Nobelprijswinnaar Economie Sir Angus Deaton de Nexus-lezing met als onderwerp: ‘What’s the Matter with Capitalism?’

Voor het eerst vond de Nexus-lezing plaats in Rotterdam, in de aula van de Erasmus Universiteit (EUR), met steun van Droom en Daad. De lezing was ook online te bekijken en beluisteren via de livestream. Het publiek die zaterdagmiddag bestond uit 633 mensen die dit laatste weekend voor kerst graag wilden benutten om te luisteren naar de eminente spreker. Onder hen een groot aantal studenten (zo’n 25%) en een aantal vips. (De Minister van Financiën moest helaas afzeggen wegens een politieke kwestie.) Een mooie bijkomstigheid van deze nieuwe locatie was dat deze ook zorgde voor een nieuw – deels EUR-gerelateerd – publiek: voor meer dan een kwart van de bezoekers was deze activiteit de allereerste aanraking met het Nexus Instituut.

Sir Angus Deaton, emeritus hoogleraar economie ontving de Nobelprijs voor zijn grensverleggende onderzoek naar consumptie, armoede en welvaartsongelijkheid in de Verenigde Staten. Naar aanleiding van dit onderzoek schreef hij in 2013 *The Great Escape* en in 2020, samen met zijn vrouw Anne Case, *Deaths of Despair*. Waar het eerste boek de positieve invloed van het kapitalisme op de westerse maatschappij benadrukt, laat het tweede boek zien hoe ditzelfde systeem tal van Amerikanen de sociale afgrond injaagt. In zijn lezing ‘What’s the Matter With Capitalism?’, stelde hij in een interview met *NRC* voorafgaand aan de Nexus-lezing, zou hij niet alleen de verbinding leggen tussen de twee boeken, maar tevens de vraag stellen welke perspectiefwisseling de inzichten teweeg zou moeten brengen. Vanachter een gloednieuw Nexus-katheder ontleedde Deaton in zijn Nexus-lezing verschillende visies op het kapitalisme, en besprak hij – ondersteund door tal van cijfers en grafieken – zowel de voors als de tegens van het systeem.

Na zijn lezing van ongeveer een uur kreeg het publiek nog drie kwartier de kans om Deaton hun vragen te stellen en kritische noten te kraken. Al gauw ontstond er een lange rij studenten, die allen op een open en eerlijk antwoord van de Nobelprijswinnaar konden rekenen.

Een lange rij studenten neemt plaats achter de microfoon om een vraag te stellen aan Angus Deaton.

Na afloop van het zaalprogramma maakte Boekhandel Amesz dankbaar gebruik van het aanbod boeken te verkopen. Bij vertrek konden alle bezoekers dan ook een exemplaar van *Deaths of Despair* aanschaffen en deze door Deaton en Case laten signeren; velen deden dat en maakten van de gelegenheid gebruik een selfie te maken met de spreker of hem een vraag te stellen.

Ook na 17 december blijft de Nexus-lezing van waarde: niet alleen wordt de vertaalde tekst met de Q&A opgenomen in *Nexus* 93, 'De armoede van rijkdom' (te verschijnen in de loop van 2023) en de Engelse versie in de Nexus-Schatkamer, ook is de integrale opname van de lezing na te zien op de Nexus-website en verschijnen er korte clips op het YouTube-kanaal van het Nexus Instituut met zijn 44.000+ abonnees.

‘Case en Deaton maken een droevige balans op van het leven van deze mannen en vrouwen. Ze sterven jonger, plegen vaker zelfmoord, ze zijn vaker ziek, vaker eenzaam en ongetrouwd, raken vaker verslaafd, ze zijn minder rijken hun kinderen hebben een kleinere kans om door te leren en zich zodoende te onttrekken aan de malaise. Voor deze Amerikanen werkt het kapitalisme niet (meer). „In de Nexus-lezing ga ik proberen het eerste boek en het tweede boek aan elkaar te praten.”’

- Interview met Angus Deaton, NRC, 13 december 2022, door Bas Blokker

Publicaties

De eerste publicatie van 2022 was *Nexus* 89, 'De revolutie van de hoop' (178 pagina's). Is hoop de bron van alle kwaad of biedt hoop juist de bouwstenen voor duurzame verandering? En waarop mogen we hopen? Dat waren de vragen waar de sprekers op de Nexus-conferentie 2021 zich over bogen. In *Nexus* 89 zijn hun bijdragen gebundeld. Zo schetst Patti Smith een visioen van heling en herstel, analyseert Wole Soyinka de tragische tegenstrijdigheid van hoop, en roept Colombe Cahen-Salvador op tot een equitistische revolutie. Daarnaast wijst Kehinde Andrews op revolutie als de enige hoop in een wereld met witte suprematie en pleit Patrick Deneen juist voor het omhelzen van de bevrijding die wordt geboren uit een besef van beperkingen.

In september verscheen *Nexus* 90, 'De gratie van de ouderdom' (144 pagina's) met als uitgangspunt: jonger, jeugdiger, fitter en frisser – in de huidige tijd lijkt 'nieuw is beter' de stelregel en schijnen opklimmende jaren slechts iets om weg te poetsen. Maar wat gaat met die ontkenning van de ouderdom verloren? Is hoge leeftijd niet juist iets om trots op te zijn, een schat aan levenservaring om uit te putten? *Nexus* 90, 'De gratie van de ouderdom', is een verzameling persoonlijke geschiedenissen, levenslessen en odes aan de traditie. Zo blikt Lenny Kaye terug op zijn leven als rockgitarist, onderzoekt Aleksej Bogantsev de ontwikkeling van zijn denken in een communistisch Rusland, overziet David Dubal een keur aan componisten die zich bleven geven voor de kunst en beschouwt Anneke Brassinga in een serie schilderachtige overpeinzingen de aftakeling van het lichaam, de wijsheid der jaren en het schrijverschap.

Het jaar 2022 moest na de ellende van de pandemie een nieuw begin worden. Maar februari was nog niet afgelopen of we werden geconfronteerd met de wrede Russische aanval op Oekraïne, die nog altijd slachtoffers eist. Een nieuw begin, maar niet dat wat we hadden gewenst. Met het einde van 2022, deed een volgend jaar zijn intrede; aanleiding voor *Nexus* 91 dat dan ook als titel 'Een nieuw begin' kreeg. Zou er nu dan toch een hoopvol nieuw begin gloren? *Nexus* 91 bevat essays over de oorlog, de coronatijd en de klimaatcrisis van auteurs als Michail Sjisjkin, Volodymyr Yermolenko, Adriana Malvido en Bill McKibben, evenals een prachtige klassieke lezing van filmmaker Andrej Tarkovski over de Apocalyps. 164 pagina's van diverse, prikkelende, urgente en ondanks de enorme uitdagingen toch hoopgevende en bemoedigende essays.

Voor de niet-Nederlandstalige leden werd in oktober *Cultura Animi* V, 'The Grace of Age' gepubliceerd: we leven in een tijd waarin ouderdom uit de gratie is, bevreesd als we zijn voor alles wat die met zich meebrengt: eenzaamheid, verlies, fysieke gebreken en het onvermijdelijke einde van ons leven. Maar de ouderdom biedt ons ook inzichten, kennis en levenservaring die de jeugd ons nimmer kan schenken. En elke traditie – historisch, filosofisch of artistiek – is een schatkamer die we aan de ouderdom te danken hebben. Om daaraan te herinneren biedt het vijfde deel

van de Cultura Animi-reeks, *The Grace of Age*, vier prachtige bespiegelingen van Aleksej Bogantsev, Lorraine Daston, David Dubal en Lenny Kaye over de hoge leeftijd, het verstrijken der jaren, de waarde van het verleden en de traditie.

Online aanbod

Dit onderdeel van de website werd in 2022 de ‘Schatkamer’ gedoopt, met daarin boekbesprekingen toegankelijk voor een ieder en essays en video’s toegankelijk voor leden met een duurder lidmaatschap. Dit jaar verscheen een twintigtal essays van zowel hedendaagse auteurs als Lilia Shevtsova en Javier Marías als van klassieke namen zoals Musil, Hesse, Weil, Rilke en Schiller – essays die eerder al eens in een (vaak inmiddels uitverkochte) Nexus hadden gestaan. Daarnaast werd het archief verrijkt met integrale video-opnames van Nexus-activiteiten uit het verleden en achttien boekbesprekingen. Wie zich daarvoor inschreef, ontving ongeveer wekelijks een themanieuwsbrief met persoonlijke aanbevelingen over deze herontdekte schatten. Tot slot werden de langverwachte, eerste vier ‘Grand Tours’ samengesteld: online rondreizen door themadossiers, samengesteld uit het rijke archief.

Nexus Connect

Voor de leden van Nexus Connect waren er dit jaar drie bijeenkomsten van de leesgroep. Milan Kundera schreef ooit: ‘Toen de logge irrationaliteit van de Russen op mijn land viel, voelde ik een instinctieve behoefte om de geest van de westerse moderne tijd diep in te ademen. En deze geest leek mij nergens in een grotere concentratie aanwezig dan in dat feest van intelligentie, humor en fantasie dat Jacques le Fataliste biedt.’ Die prachtige uitspraak maakte dat de recente heruitgave van Diderots klassieker *Jacques de fatalist en zijn meester* plots buitengewoon actueel was. Want niet alleen het Tsjechië van Kundera werd binnengevallen door de Russen, maar ook het Oekraïne van nu. In april las en besprak de groep Diderots meesterwerk, op zoek naar die vrolijke Verlichtingsgeest.

Diderot liet zich inspireren door *Tristram Shandy* van Laurence Sterne. Met Diderot in het achterhoofd besprak de leesgroep in juli Sternes omvangrijke en knotsgekke roman. Er werd gezocht naar overeenkomsten en gezamenlijk geprobeerd de betekenis te vinden van zelfs de gekste bladzijdes – de geheel zwarte, volledig witte en gemarmerde pagina’s.

Ook Jane Austen liet zich als jonge schrijver inspireren door deze humoristische romantraditie. In *Northanger Abbey* verwerkte ze niet alleen haar persoonlijke lotgevallen, maar ook wat ze oppikte uit Sterne en Cervantes. De leesgroep kwam in oktober bijeen om Austens jeugdwerk te bespreken.